

De prijs van migratie

Selectieve verhuisstromen van de vier grote steden

Jan Latten¹⁾, Han Nicolaas²⁾ en Bas Hamers³⁾

De leeftijden en de etnische achtergrond van degenen die naar de vier grote steden verhuizen, verschillen sterk van die van degenen die de steden verlaten. In dit artikel wordt nagegaan in welke mate de verhuisstromen wat dit betreft selectief zijn en of er ook sociaal-economische selectie plaatsvindt. Dan wordt zichtbaar dat het vertrek van de autochtonen in financieel opzicht niet wordt opgevangen met de komst van allochtonen. In kwantitatief demografisch opzicht is dat wel het geval. Het wordt inzichtelijk dat continuering van de selectieve verhuistrends een druk legt op de economische kracht van de stedelijke bevolking.

1. Inleiding

De ontwikkeling van de vier grote steden baart zorgen. Verpaupering, onveiligheid en ontbrekende sociale cohesie worden sterk geassocieerd met stedelijke gebieden en hun selectieve bevolkingssamenstelling. De bevolkingssamenstelling van de steden is niet doorsnee te noemen. Het aandeel personen met lage inkomens of met een allochtone achtergrond is in de grote steden aanzienlijk. Bovendien vallen deze kenmerken nogal eens samen. Selectiviteit in verhuisstromen kan dergelijke concentraties in stand houden of versterken.

De totale bevolkingsomvang van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht is afgelopen jaren maar zeer beperkt gegroeid. De bevolking verandert desondanks ingrijpend van samenstelling. Dit heeft onder meer te maken met de immigratie vanuit het buitenland, die zich vooral richt op de grote steden. Anderzijds is sprake van een binnenlandse trek uit de stad naar randgemeenten. Naast de aantallen die verhuizen, zijn ook de demografische en sociaal-economische achtergrondkenmerken van de verhuizenden van belang. De vraag is bijvoorbeeld in hoeverre de leeftijden, etnische achtergronden, arbeidsparticipatie en inkomens van degenen die naar de stad toekomen, verschillen van die van degenen die vertrekken.

De selectie in migratiestromen, zowel in de buitenlandse als binnenlandse migratie, draagt er toe bij dat er per saldo sprake is van een uittocht van de autochtone bevolking uit

de grote steden (Latten et al., 2004). Hun plaats wordt grotendeels door allochtone immigranten ingenomen. Sinds een aantal decennia richt een internationale immigratie van niet-westerse bevolkingsgroepen zich vooral op de grote steden. De concentratie van niet-westerse allochtonen in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht nam daarvoor sterk toe, ondanks een in de laatste jaren op gang komende verhuisstroom van niet-westerse immigranten naar randgemeenten van de grote steden. Instromers hebben daarnaast overwegend een zwakke sociaal-economische positie. Deze instromers zijn vaak niet in staat direct aan te sluiten op de bestaande arbeidsmarkt (Sprangers et al., 2004). Als de banen zich in de stad bevinden maar degenen die een baan krijgen buiten de stad gaan wonen, hoeft groei van stedelijke bedrijvigheid of werkgelegenheid bovendien niet samen te vallen met verbetering van de sociaal-economische positie van de stedelijke bevolking. In dit artikel worden demografische verhuisstromen naar en uit de vier grote steden economisch getypeerd.

2. Gegevens

Het Ruimtelijk Planbureau (De Vries, 2005) constateert als manco in de informatievoorziening dat de samenhang tussen inkomensontwikkelingen in de steden en verhuispatronen niet bekend is. Bij gebrek aan gegevens wordt het beeld meestal weergegeven op basis van inkomens van de woonachtige bevolking. Met het beschikbaar komen van het Sociaal Statistisch Bestand van het Centraal Bureau voor de Statistiek is het voor het eerst mogelijk individuele inkomensgegevens te koppelen aan ruimtelijke mobiliteit en andere kenmerken van verhuizende personen, zoals etnische achtergrond of levensfase. Vanuit dit perspectief wordt hier nagegaan hoe personen die naar of uit de grote stad verhuizen, kunnen worden getypeerd naar levensfase, etnische achtergrond en inkomen.

In het Sociaal Statistisch Bestand zijn economische variabelen behorend bij de demografische verhuisstromen beschikbaar vanaf september 1999. Het Sociaal Statistisch Bestand beslaat tot nu toe vier jaren, namelijk de periode vanaf september 1999 tot en met september 2003. Elk bestand bestaat uit twee koppeljaren, bijvoorbeeld het bestand 1999/2000. Uit zo'n bestand blijkt zowel de uitstroom als de instroom van de vier grote steden in de periode september 1999 tot en met september 2000. Het Sociaal Statistisch Bestand hanteert de laatste vrijdag in september als peilmoment.

In de periode september 1999 tot en met september 2003 hebben er in Den Haag en Utrecht grenscorrecties plaatsgevonden. Op 1 januari 2001 is Vleuten-De Meern bij de gemeente Utrecht gevoegd en op 1 januari 2002 zijn ge-

¹⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg; Universiteit van Amsterdam.

²⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.

³⁾ Als stagiair van de Universiteit van Amsterdam van februari 2005 tot januari 2006 werkzaam geweest bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.

deelten van Leidschendam, Nootdorp, Pijnacker en Rijswijk door de gemeente Den Haag geannexeerd. Deze correcties worden in het Sociaal Statistisch Bestand niet als verhuizing geteld, omdat er geen sprake is van een daadwerkelijke verplaatsing.

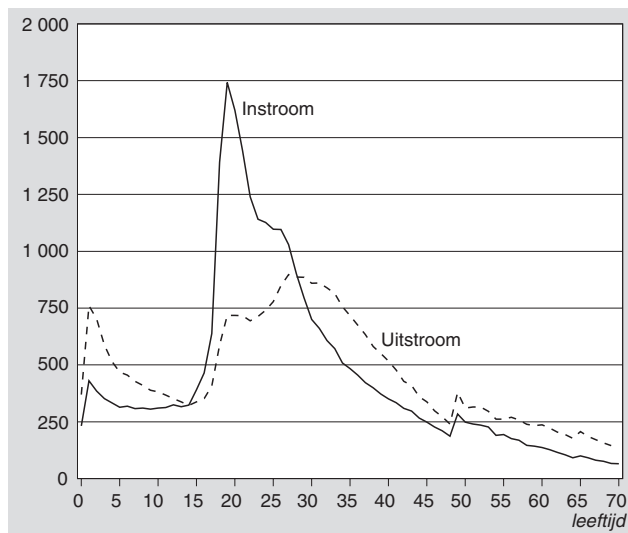
De economische variabele die in dit onderzoek wordt gehanteerd is een individueel fiscaal jaarinkomen. Dit is gebaseerd op het totaal aan inkomenscomponenten waarover loonbelasting wordt betaald. Hiertoe horen inkomen uit arbeid, inkomen uit onderneming en inkomen uit uitkeringen. Het betreft echter niet inkomen uit vermogen. Bij iedere persoon die in de periode september 1999 tot en met september 2003 is verhuisd, is nagegaan wat hij of zij aan jaarinkomen had omstreeks het moment van verhuizing (daarbij is uitgegaan van het jaarinkomen bij het laatste peilmoment dat men nog in de stad woonde). Ook personen zonder zo'n inkomen, zoals studenten, huisvrouwen en kinderen, tellen in de berekeningen mee. Zij typeren immers ook de verhuisstromen. Het totale inkomenssaldo van de verhuisstromen bepaalt de winst- of verliesrekening van de verhuismobiliteit.

3. Selectiviteit in verhuisstromen

3.1 Selectiviteit naar levensfase

De verhuismobiliteit verschilt per levensfase (*grafiek 1*). Het gaat om de totale in- en uitstroom voor de periode 1995 tot en met 2003 (daarmee is een toevallig effect van een bepaald meetjaar uitgeschakeld). Door het aantal verhuizenden te relateren aan het aantal inwoners van elke leeftijd in de vier steden, wordt vertekening door leeftijdsopbouw vermeden. Het aantal verhuizenden naar en uit de stad is per leeftijd gerelateerd aan het aantal inwoners van elke leeftijd in 1995. Daardoor kunnen in de grafieken 1 tot en met 4 promillages boven de 1000 voorkomen. De leeftijdsrange is beperkt tot leeftijd 70, omdat de mobiliteit op hogere leeftijden uiterst laag blijft.

1. In- en uitstroom in de vier grote steden in de periode 1995–2003 ten opzichte van het inwonertal op 1-1-1995, per 1 000 van elk leeftijdsjaar, totale bevolking

Uit grafiek 1 valt af te lezen dat in de periode 1995–2003 de hoogste instroom plaatsvond bij twintigers. Een piek is waarneembaar voor 19-jarigen. De hoogste uitstroom ligt rond het dertigste levensjaar en bij kinderen jonger dan 5 jaar. Bovendien overtreft de uitstroom vanaf 30-jarige leeftijd de instroom. Voor 30-plussers en 15-minners is in de vier grote steden sprake geweest van een vertreksaldo. Uitsluitend in de tussenliggende leeftijden was sprake van een positief vestigingsaldo. Het zou dus kunnen dat de 30-plussers die zich eerder als twintigers hebben gevestigd, weer vertrekken uit de grote steden. In hoeverre het inderdaad dezelfde personen betreft, zal in een volgende analyse aan de orde komen. Hier wordt het leeftijdsprofiel als criterium gebruikt voor afbakening van leeftijdsgroepen. Verderop zal de in- en uitstroom daarom worden beschreven voor 18–29-jarigen en voor 30-plussers en kinderen jonger dan 18 jaar afzonderlijk.

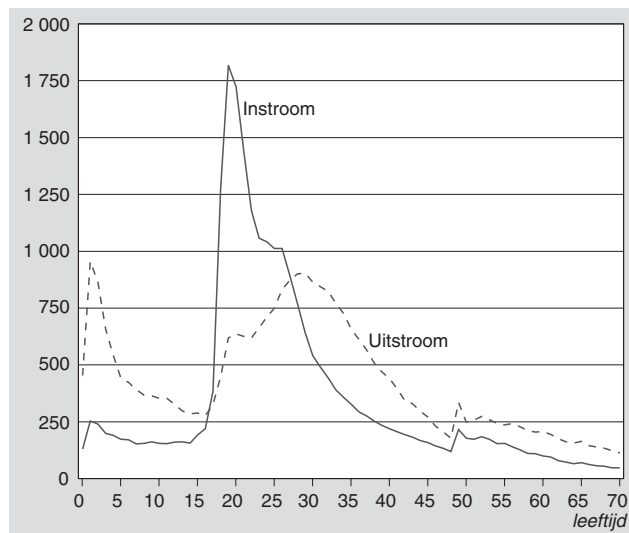
3.2 Selectiviteit naar levensfase en etnische achtergrond

Immigranten die vanuit het buitenland arriveren, verkeren in andere situaties dan binnenlandse nieuwkomers. Niet-westerse allochtonen komen bijvoorbeeld vanwege een huwelijk, gezinshereniging, werk of asiel. Westerse allochtonen zullen nauwelijks vanwege asiel, maar wel voor werk of studie naar Nederlandse steden komen. Ook voor binnenlandse verhuizers kunnen de motieven weer anders zijn. Uiteraard kan dit consequenties hebben voor het leeftijdsprofiel in de mobiliteit.

Autochtonen

In *grafiek 2* is te zien dat onder autochtonen enkel voor de 17–27-jarigen de instroom de uitstroom overtreft. Dit is een scherpere concentratie dan voor 17–27-jarigen zonder etnische detaillering. Uitgaande van duizend 19-jarige autochtonen in 1995, zijn er de daaropvolgende acht jaren circa 600 19-jarigen vertrokken en er zo'n 1800 bijgekomen. Dit geeft aan dat er in de periode 1995 tot en met

2. In- en uitstroom van autochtonen in de vier grote steden in de periode 1995–2003 ten opzichte van het totale aantal autochtonen op 1-1-1995, per 1 000 van elk leeftijdsjaar

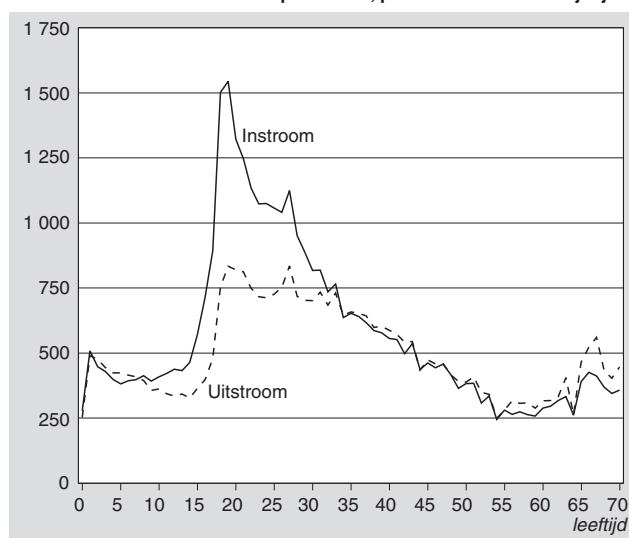

2003 bijna twee keer zo veel 19-jarige autochtonen instroomden als er op 1 januari 1995 aan 19-jarigen in de vier grote steden woonden. Als dit leeftijds patroon als indicatie wordt gezien voor de aantrekkelijkheid van de grote stad als woonplaats voor autochtonen, dan heeft de stad blijkbaar uitsluitend nog onder 17–27-jarige autochtonen een vestigingsoverschot. Dit zullen overwegend studenten en starters op de arbeidsmarkt zijn. In iedere andere levensfase (kinderen, tieners tot 18-jarige leeftijd en 30-plussers) trekken meer autochtonen uit de vier grote steden weg dan er naartoe verhuizen. De uitstroom van dertigers en kinderen betreft uiteraard vaak gezinnen.

Niet-westerse allochtonen

Bij niet-westerse allochtonen is er duidelijk sprake van een ander patroon. Weliswaar is er ook een concentratie van in- en uitstroom onder jongeren: de niet-westerse allochtonen hebben evenals de autochtonen een piek van 19-jarige instromers (grafiek 3), maar het vestigingssaldo is over een grotere leeftijdsrange gespreid. Het aantal uitstromers onder 30-plussers ligt vergeleken met autochtonen lager. Niet-westerse allochtonen hebben per saldo in alle levensfasen een sterkere neiging om zich in de stad te vestigen dan er uit weg te trekken. De stad heeft blijkbaar voor niet-westerse allochtonen een vestigingsfunctie op alle leeftijden.

3. In- en uitstroom van niet-westerse allochtonen in de vier grote steden in de periode 1995–2003 ten opzichte van het totale aantal niet-westerse allochtonen op 1-1-1995, per 1 000 van elk leeftijdsjaar

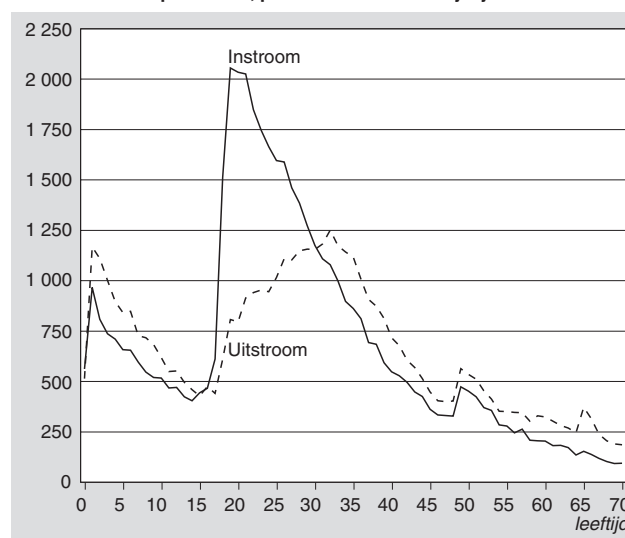

Westerse allochtonen

Ten slotte de westerse allochtonen. Bij hen is eenzelfde beeld te zien als bij de autochtonen. De instroom overtreft de uitstroom op alle leeftijden van 18 tot en met 30 jaar. Op andere leeftijden is de uitstroom groter dan de instroom. Ook bij de westerse allochtonen is sprake van een piek in de vestiging op jonge leeftijd. Deze piek ligt echter nog hoger dan bij de autochtonen. Zowel op 19-, 20- als 21-jarige leeftijd is sprake van een instroom boven de 2 duizend (grafiek 4). Dit wil dus zeggen dat er in de periode vanaf 1995 tot en met 2003 ruim twee keer zo veel wester-

se allochtonen in deze levensfase instroomden als er in 1995 in een van de vier grote steden woonden. Voor een deel kan dat te maken hebben met instroom van buitenlandse studenten, een tendens die de afgelopen jaren door de internationalisering van het onderwijs alleen maar is toegenomen. Er is echter in vergelijking met de autochtonen ook sprake van een relatief grote instroom van eind twintigers. Dit kan mede verklaard worden door het grote aantal buitenlandse werknemers van internationale bedrijven, organisaties en vertegenwoordigingen dat zich meestal tijdelijk in Nederland vestigt. De internationale bedrijvigheid in de grote steden genereert immers een aanzienlijke stroom tijdelijke arbeidsmigranten (Cortie, 2003) met een hoge mobiliteit.

4. In- en uitstroom van westerse allochtonen in de vier grote steden in de periode 1995–2003 ten opzichte van het totale aantal westerse allochtonen op 1-1-1995, per 1 000 van elk leeftijdsjaar

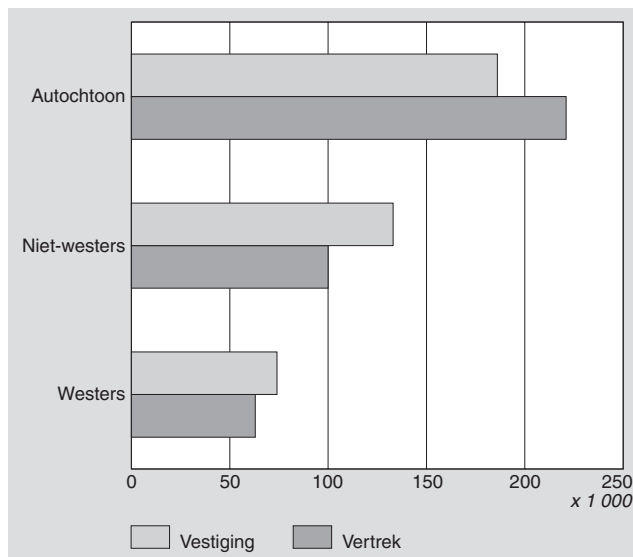

Resumerend blijkt, aan de hand van leeftijd in combinatie met etnische achtergrond, dat de vier grote steden in de afgelopen jaren onder autochtonen uitsluitend voor twintigers een positief vestigingssaldo hebben gekend. Onder autochtone 30-plussers en kinderen heeft de stad als woonplaats aan betekenis verloren: het aantal autochtone inwoners dat de stad verlaat, is in laatstgenoemde levensfasen telkens groter dan het aantal dat zich in de vier grote steden vestigt. Voor allochtonen lijkt de stad een andere rol te vervullen. Dat is althans op te maken uit het feit dat de stad voor allochtonen een vestigingsplaats is voor alle leeftijden.

4. De demografische rekening

Los van de leeftijds patronen is uiteraard van belang hoe groot de absolute omvang van de stromen is. Van september 1999 tot en met september 2003 hebben zich in de vier grote steden in totaal ruim 393 duizend personen gevestigd. Daarvan was bijna de helft, ruim 186 duizend, autochtoon (grafiek 5). Het aantal niet-westerse allochtonen dat zich in deze periode in een van de vier grote steden vestigde, bedroeg 133 duizend. Daarnaast vestigden 74 duizend westerse allochtonen zich in de grote stad.

5. Vestiging en vertrek van de vier grote steden naar herkomstgroepering, sept. 1999–sept. 2003

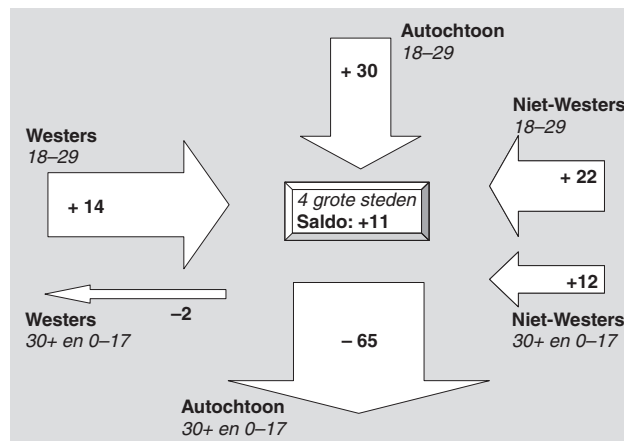
Het migratiesaldo laat voor de onderscheiden bevolkingsgroepen een verschillend beeld zien. Zowel bij de niet-westerse allochtonen als bij de westerse allochtonen kwamen er meer mensen naar de stad toe dan er weggingen. Niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen hadden een vestigingsoverschot van achtereenvolgens 33 duizend en 11 duizend inwoners. Autochtonen daarentegen vertrokken in groten getale uit de vier grote steden. Ondanks de sterke instroom van twintigers leverde dat per saldo een verlies op van 35 duizend autochtone inwoners. Wat opvalt, is dat de tegengestelde stromen van de onderscheiden bevolkingsgroepen elkaar sterk compenseren.

Gesteld kan worden dat de uittocht van autochtonen wordt opgevangen door de vestiging van niet-westerse en westerse allochtonen. Deze tendens wijst op een 'verkleuring' en 'internationalisering' van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht als geheel.

In de vorige paragraaf is aangetoond dat de instroom in de grote steden vooral bestaat uit twintigers. In *grafiek 6* is te zien dat de aantrekkingskracht van de grote steden op 18–29-jarigen inderdaad zeer sterk is. Ongeacht etnische achtergrond kwamen er 66 duizend meer twintigers naar de stad dan er vertrokken. Opvallend is daarbij dat het ook om allochtone twintigers gaat. Er komen per saldo 36 duizend allochtone twintigers de stad binnen, tegen 30 duizend autochtone jongeren.

Een vertreksaldo doet zich in feite uitsluitend voor onder autochtone 30-plussers en kinderen jonger dan 18 jaar. Autochtone 30-plussers zoeken, in de levensfase met kinderen, een woning buiten de stad. Voor de niet-westerse allochtone gezinnen geldt dit echter in mindere mate. Over het algemeen behoren zij tot de lagere inkomensgroepen. Ze maken gebruik van de woningvoorraad in de vier grote steden, waarvan oudere sociale huurwoningen een relatief groot deel uitmaken. In combinatie met het positieve saldo voor de 18–29-jarigen betekent dit dat de stad voor niet-westerse allochtonen op alle leeftijden een vestigingsfunctie heeft. Bij de westerse allochtone 30-plussers en kinderen jonger dan 18 jaar is, evenals bij de autochtonen, het migratiesaldo negatief.

6. Migratiesaldo van de in- en uitstroom in de vier grote steden naar levensfase en herkomstgroepering (x 1 000 personen), september–1999 september 2003

Tegenover een omvangrijk vertrek van autochtonen uit de grote stad, vooral naar randgemeenten, staat dus een inkomende verhuisstroom van niet-westerse allochtonen. Deze compenseert de uitstroom voor een groot deel. Dit beeld van bevolkingswisseling door binnenlandse verhuizingen en internationale migratie wordt versterkt door selectieve ontwikkelingen in natuurlijke aanwas: voor autochtone inwoners is er sprake van een natuurlijke krimp en voor allochtone inwoners van een natuurlijke groei (Bontje en Latten, 2005). Deze tegengestelde trend versterkt nog eens de bevolkingsverandering vanwege verhuizingen. Voor de vier grote steden afzonderlijk wordt dit in de laatste paragraaf beschreven.

5. De sociaal-economische rekening

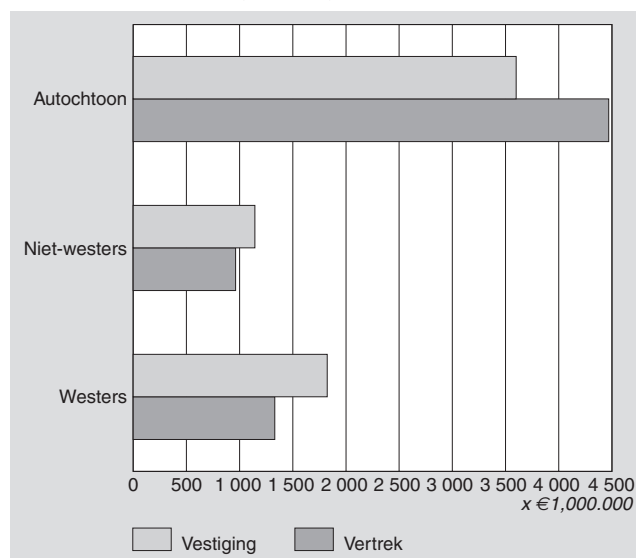
5.1 Selectieve migratiestromen

Door de demografische verhuisstromen uit te drukken in stromen van inkomens, kan een indicatie worden verkregen van het economisch effect van selectieve verhuizingen. Net als in de demografische benadering wordt ook nu onderscheid gemaakt naar herkomstgroepering en levensfase. Bij iedere persoon die in de periode september 1999 tot en met september 2003 uit of naar een van de vier grote steden verhuist, wordt gekeken naar zijn of haar fiscaal jaarinkomen rond het jaar van verhuizing. De som van alle inkomens van degenen die naar de stad toekomen en van hen die vertrekken, bepaalt de winst- of verliesrekening aan inkomens vanwege verhuizingen.

Grafiek 7 laat zien dat door middel van verhuisstromen van autochtonen 3,6 miljard euro aan jaarinkomens de vier grote steden binnenkomt. Vertrekkende autochtonen nemen daarentegen 4,5 miljard euro aan jaarinkomens mee de stad uit. Dit betekent een verlies vanwege uitstroom van autochtonen van 869 miljoen euro aan jaarinkomens.

Westerse allochtonen laten een plussaldo zien. Nieuwkomers hebben ruim 1,8 miljard euro aan jaarinkomens, terwijl vertrekkenden een bedrag van 1,3 miljard euro aan jaarinkomens meenemen. Dit resulteert in een positief inkomenssaldo voor de grote steden van 493 miljoen euro.

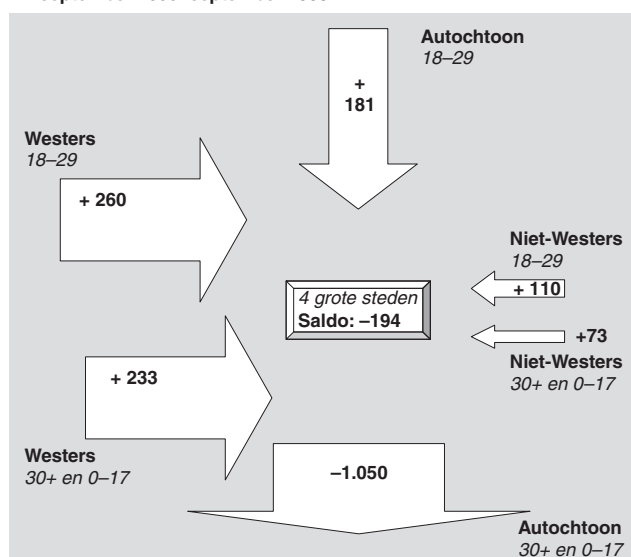
7. Totaal fiscaal jaarinkomen bij vestiging en vertrek van de vier grote steden naar herkomstgroepering, sept. 1999–sept. 2003

Niet-westerse allochtonen brengen het minst mee aan jaarinkomens, namelijk 1,1 miljard euro, hoewel ze in absolute zin veel meer instromers tellen (er verhuizen bijna 60 duizend niet-westerse allochtonen meer naar de grote stad dan westerse allochtonen). Niet-westerse allochtonen brengen dus, relatief gezien, het minst mee aan jaarinkomens. Per saldo resulteren de verhuisstromen in een licht negatief inkomenssaldo (*grafiek 8*). Hoewel uit de bevindingen geen directe consequenties kunnen worden getrokken voor de inkomensontwikkeling van de totale stadsbevolking, mag duidelijk zijn dat de selectiviteit in de inkomenskenmerken van de verhuisstromen een eigen rol in die ontwikkeling kunnen spelen.

Als nu onderscheid wordt gemaakt naar leeftijdsgroepen, is te zien dat het verlies van bijna 200 miljoen euro door verhuisstromen geheel voor rekening komt van de autochtone 30-plussers en kinderen jonger dan 18 jaar.

8. Totaal fiscaal jaarinkomen bij de in- en uitstroom in de vier grote steden naar levensfase en herkomstgroepering (x 1 mln euro), september 1999–september 2003

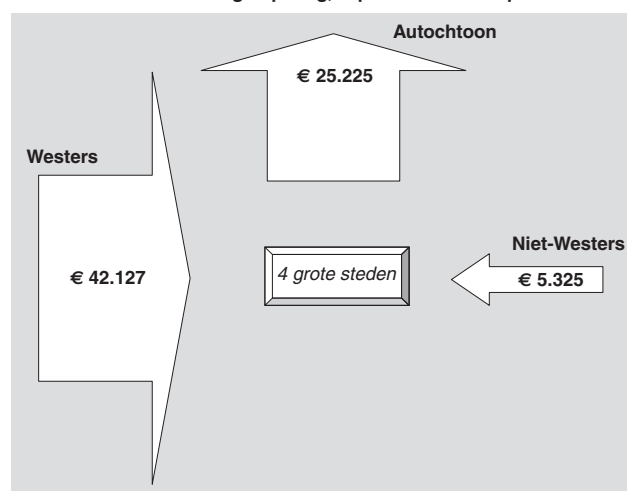
Per saldo nemen zij ruim 1 miljard euro aan jaarinkomens mee de stad uit (*grafiek 8*). Opmerkelijk is verder het positieve saldo van de westerse dertigplussers en kinderen jonger dan 18 jaar. Hoewel er in genoemde leeftijdsgroep meer westerse allochtonen uit de vier grote steden wegtrekken dan er naartoe verhuizen, is er financieel toch een positief saldo van 233 miljoen euro te zien. Blijkbaar brengt de groep die zich in de grote steden vestigt meer mee dan degenen die uit de stad wegtrekken.

Geconcludeerd kan worden dat, als het op jaarinkomens aankomt, de allochtonen de omvangrijke autochtone uittocht uit de stad niet compenseren. Per saldo is er namelijk een verlies voor de grote stad van bijna 200 miljoen euro aan jaarinkomens. Blijkbaar is het van belang wie uit de stad vertrekt of er naartoe verhuist. De selectie onder verhuizenden speelt daarmee een rol in de economische ontwikkeling van de stad. Hoewel dit resultaat strikt genomen geen indicatie geeft van de inkomensontwikkeling van de totale stedelijke bevolking, maakt het wel aannemelijk dat de selectieve verhuisstromen een rol spelen bij de relatief ongunstige inkomensontwikkeling in de grote steden. Duidelijk wordt dat de etnische samenstelling van verhuisstromen invloed heeft op de economische kenmerken van de stadsbevolking.

5.2 Het gemiddeld fiscaal jaarinkomen

Het verschil aan totale jaarinkomens tussen niet-westers en westers allochtone verhuisstromen blijkt aanzienlijk te zijn. Hoewel niet-westerse allochtonen een groter vestigingsoverschot laten zien dan westerse allochtonen, brengen de laatsten als groep aanzienlijk meer aan jaarinkomens met zich mee. Dit wordt nog duidelijker als per herkomstgroepering het migratiesaldo wordt gerelateerd aan het inkomenssaldo. Uit *grafiek 9* is af te lezen dat per extra westerse allochtoon die zich in een van de vier grote steden vestigt, een extra jaarinkomen van 42 duizend euro wordt gegenereerd. Bij niet-westerse allochtonen ligt dit bedrag op slechts 5 duizend euro. Per hoofd omgerekend brengt een westerse allochtoon dus een inkomen mee dat een veelvoud is van dat van een niet-westerse alloch-

9. Gemiddeld fiscaal jaarinkomen per extra persoon in de vier grote steden naar herkomstgroepering, september 1999 september 2003

toon. Het maakt dus nogal uit welke groepen in de migratiestromen domineren. De autochtone stromen kennen zowel in demografisch opzicht als in sociaal-economisch opzicht een negatief saldo voor de grote steden. Bij elke extra autochtoon die per saldo uit de grote stad wegtrekt, gaat er een bedrag van 25 duizend euro aan jaarinkomen mee. Geconcludeerd kan worden dat het, per hoofd gerekend, bij elke extra westerse allochtoon om de hoogste inkomensbedragen gaat.

6. Verschillen tussen de grote steden onderling

6.1 De demografische rekening

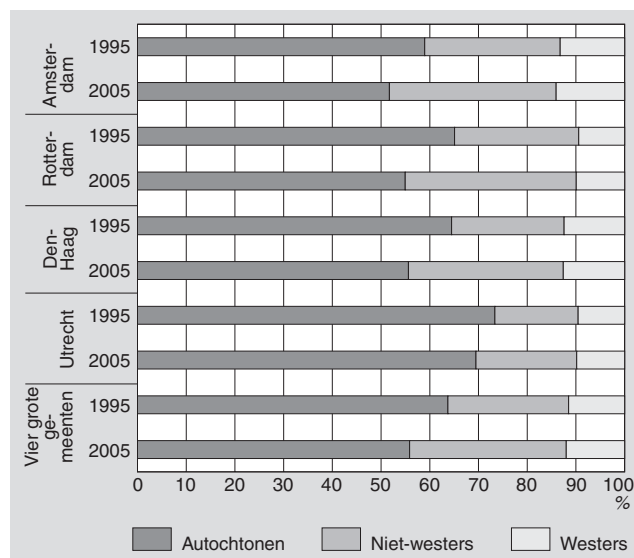
Zowel voor de demografische stromen als voor de sociaal-economische stromen verschillen Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht in de onderzochte periode van elkaar. Zo heeft alleen Amsterdam een licht negatief migratiesaldo. Het vertrekoverschot van Amsterdam bedroeg in de periode september 1999 tot en met september 2003 ruim 6 duizend personen. Den Haag, Rotterdam en Utrecht hadden een positief migratiesaldo. Het vestigingsoverschot van Utrecht was in genoemde periode het grootst, met 9 duizend personen. Den Haag en Rotterdam volgden met een vestigingsoverschot van achtereenvolgens 7 duizend en 2 duizend. Ondanks deze positieve migratiesaldo's vertrokken in alle grote steden, met uitzondering van Utrecht, meer autochtonen dan er bijkwamen. Het positieve vestigingssaldo van autochtonen is voor Utrecht wellicht te verklaren door de relatief grote toestroom van studenten en door omvangrijke nieuwbouwoctaties, zoals de VINEX-locatie Vleuten-De Meern, waardoor de uittocht van autochtone dertigers beperkt kon blijven. Ook Den Haag kende een kleiner vertrekoverschot van autochtonen dan Amsterdam en Rotterdam. Dit kan erop duiden dat ook Den Haag autochtonen beter wist 'vast te houden', vanwege haar grote uitbreidingswijken.

Het migratiesaldo van zowel niet-westerse allochtonen als westerse allochtonen was, zoals verwacht, in alle vier steden positief. Opvallend bij het migratiesaldo van westerse allochtonen is het verschil tussen Amsterdam en Den Haag aan de ene kant, en tussen Rotterdam en Utrecht aan de andere kant. Het vestigingsoverschot van de eerstgenoemde steden is bijna twee keer zo groot als dat van Rotterdam of Utrecht. Wellicht wordt dit veroorzaakt door de aantrekkingskracht van beide steden op internationale arbeidsmigranten. Hierop wordt in de volgende paragraaf nader ingegaan. Rotterdam is, met een positief migratiesaldo van bijna 14 duizend, duidelijk de populairste vestigingsplaats onder *niet-westerse* allochtonen, op de voet gevolgd door Den Haag. Den Haag kent in de periode september 1999 tot en met september 2003 een vestigingsoverschot van 10 duizend niet-westerse allochtonen. Op afstand volgen Amsterdam en Utrecht, met achtereenvolgens een migratiesaldo van bijna 7 duizend en 3,5 duizend niet-westerse allochtonen.

Als gevolg van deze migratiestromen is de bevolkingssamenstelling in de vier grote steden sterk veranderd. Het aandeel niet-westerse allochtonen in de stedelijke bevol-

king is sterk toegenomen, zoals te zien is in *grafiek 10*. Dit leidt tot een al eerder geconstateerde 'verkleuring' van de grote steden. Het beeld wordt nog duidelijker als gekeken wordt naar de verandering in de bevolkingssamenstelling van de grote steden in de afgelopen tien jaar. Voor elke stad is een toename van het aantal niet-westerse allochtonen zichtbaar. In Rotterdam is het aandeel niet-westerse allochtonen op 1 januari 2005 zelfs toegenomen tot 35 procent van het totale aantal inwoners. Op 1 januari 1995 bedroeg het aandeel niet-westerse allochtonen daar nog 26 procent. Rotterdam kent daarmee van de vier grote steden de grootste relatieve stijging niet-westerse allochtonen. Rotterdam wordt hierin gevolgd door Den Haag. De stijging van het aandeel niet-westerse allochtonen was blijkens *grafiek 10* in Amsterdam, en vooral in Utrecht, veel minder sterk. Toch was ook in Amsterdam op 1 januari 2005 34 procent van alle inwoners van niet-westerse herkomst. In Utrecht lag dit percentage beduidend lager. Utrecht kent van de vier grote steden ook het grootste aandeel autochtonen. In Utrecht was op 1 januari 2005 70 procent van alle inwoners autochtoon. Amsterdam had met een aandeel van 52 procent het kleinste aandeel autochtonen. Het aandeel westerse allochtonen was in de onderzochte periode aan weinig veranderingen onderhevig. Dit aandeel is in Amsterdam en Den Haag het grootst.

10. Bevolking naar herkomstgroepering in de vier grote gemeenten, 1 januari

6.2 De economische rekening

Ook als het gaat om de sociaal-economische stromen, bestaan er opvallende verschillen tussen de grote steden. Den Haag is de enige stad waar in de onderzochte periode het totaal aan verhuisstromen een positief inkomenssaldo liet zien (*staat*). Het vestigingsoverschot van Den Haag lijkt zich uit te betalen. Den Haag kent namelijk qua bijbehorende inkomens een positief saldo van 232 miljoen euro. Dit verschil ten opzichte van de andere grote steden moet waarschijnlijk mede verklaard worden door het al eerder genoemde lagere vertrekoverschot van autochtonen uit de stad. Uitgesplitst naar etnische achtergrond, blijkt namelijk dat in Den Haag het verlies aan jaarinkomens door het ver-

trekoverschot van autochtonen per saldo slechts 23 miljoen euro bedraagt. In Amsterdam en Rotterdam gaat het om negatieve saldi van achtereenvolgens 442 miljoen euro en 349 miljoen euro.

Staat
Migratiesaldo en saldo fiscaal jaarinkomen van de vier grote steden, september 1999–september 2003

	Saldo aantal personen	Saldo fiscaal jaarinkomen
	<i>x 1 000</i>	<i>x € 1 miljoen</i>
Amsterdam	-6,4	-148
Rotterdam	1,8	-252
Den Haag	6,9	232
Utrecht	9,2	-26
Totaal vier grote gemeenten	11,5	-194

De verhuissaldi van Amsterdam, Rotterdam en Utrecht gaan, in tegenstelling tot Den Haag, gepaard met negatieve inkomenssaldi. Voor alle duidelijkheid gaat het hierbij enkel om de totalen aan jaarinkomens van verhuizende personen en wordt de zittende bevolking buiten beschouwing gelaten. Rotterdam kent verreweg het grootste verlies aan jaarinkomens. Ondanks een positief demografisch vestigingssaldo, bedraagt het verlies aan jaarinkomens door verhuizingen in de periode september 1999 tot en met september 2003 maar liefst 252 miljoen euro. Dit komt doordat de 349 miljoen euro aan jaarinkomens die autochtonen met zich meenemen, nauwelijks wordt opgevangen door de instromende allochtonen. Allochtonen brengen per saldo tezamen 97 miljoen euro aan jaarinkomens mee naar de stad. Daarvan komt slechts een bescheiden bedrag van 29 miljoen euro voor rekening van westerse allochtonen.

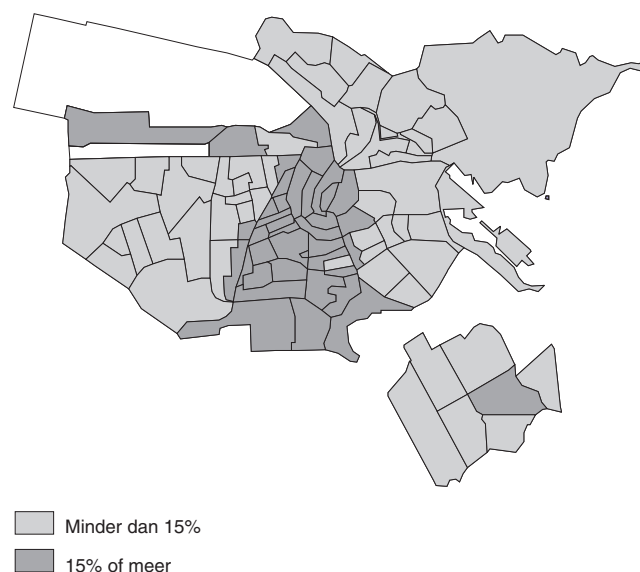
Ook Amsterdam lijdt een verlies aan jaarinkomens door verhuisstromen. In Amsterdam bedraagt het verlies 148 miljoen euro. Ook dit verlies wordt veroorzaakt door de omvangrijke trek uit de stad van de autochtone bevolking. Per saldo levert dit een negatief inkomenssaldo van 442 miljoen euro op aan jaarinkomens. In Amsterdam wordt dit negatieve saldo echter veel meer dan in Rotterdam gecompenseerd door de inkomens van westerse allochtone verhuisstromen. Waar het saldo aan jaarinkomens dat westerse allochtonen met zich meebrachten in de periode 1999 tot en met september 2003 in Rotterdam slechts 29 miljoen euro bedroeg, was het in Amsterdam maar liefst 278 miljoen euro. Eenzelfde beeld is te zien bij Den Haag, waar de westerse allochtonen per saldo een bedrag van 167 miljoen euro met zich meebrachten. Het is niet uit te sluiten dat de verschillen voortkomen uit de aantrekkingskracht op een ander type arbeidsmigrant. Volgens een studie van Burgers en Musterd (2002) raakt Rotterdam, in vergelijking met Amsterdam, achterop wat betreft de groei van de zakelijke dienstverlening. Amsterdam beschikt volgens hen over een gevarieerde economische structuur, terwijl Rotterdam zich nog vooral richt op haar haven. Het is de vraag of wat goed is voor de haven, ook goed is voor de stad. Door deze visie is een ander profiel waarneembaar van mensen die naar Rotterdam trekken. De zogenaamde professionals trekken naar Amsterdam. Dit is

terug te zien in het grote aantal buitenlandse hoofdkantoren dat in Amsterdam is gevestigd. Zo is het internationale bankwezen vooral terug te vinden in Amsterdam, met hoofdkantoren van ING en ABN-Amro aan de Zuidas. Den Haag is bij uitstek de Nederlandse diplomatenstad. Zij huisvest ten minste zeventig internationale organisaties, meer dan tachtig ambassades en consulaten, tien internationale scholen en tal van hoofdvestigingen van grote multinationals. De internationale gemeenschap is volgens officiële schattingen ten minste 26 duizend mensen groot (Stokmans, 2005). Het gemeentebestuur hecht veel waarde aan deze internationale inbreng en ziet zich graag als de juridische hoofdstad van de wereld.

Het verschil in sociaal-economische stromen tussen Amsterdam en Den Haag enerzijds en Rotterdam anderzijds wordt ook duidelijk als het demografisch migratiesaldo opnieuw in ogenschouw wordt genomen. Hoewel Rotterdam in genoemde periode een vestigingsoverschot had van 2 duizend personen en Amsterdam een demografisch vertrekoverschot van ruim 6 duizend personen, staat Amsterdam er qua inkomenssaldo beter voor. De indruk die uit deze analyse naar voren komt, is dat dit voor een belangrijk deel te maken heeft met het feit dat het migratiesaldo van westerlingen in Amsterdam bijna twee keer zo groot is als in Rotterdam. Ook Den Haag scoort in dit opzicht gunstig. Rotterdam lijdt, zelfs met een positief demografisch vestigingsoverschot, het grootste verlies aan jaarinkomens vanwege de verhuispatronen. Het gewicht van de westerse migratie naar de grote steden mag duidelijk zijn, maar heeft ook verdergaande consequenties. Een sterke gerichtheid op internationalisering van een stad kan bijvoorbeeld het winkelaanbod beïnvloeden, kan afgeleide werkgelegenheid in de dienstverlening creëren en blijft niet ongemerkt op de woningmarkt.

Dit is onder meer te zien aan de vestigingspatronen van westerse allochtonen in Amsterdam en Den Haag (*grafieken 11 en 12*). In Den Haag wonen in bijna twee derde van alle buurten minimaal 10 procent westerse allochtonen. Daarbij is sprake van een concentratie in duurder buurten. In Den Haag zijn er concentraties ten noorden van het

11. Spreiding westerse allochtonen in Amsterdam, 1-1-2004

centrum, in de statige woonbuurten als Statenkwartier, Duinoord en Archipel, de nieuwere Vogelbuurt nabij het duingebied en Scheveningen-Bad. In Amsterdam wonen westerse allochtonen relatief vaak in het historische centrum en in het zuiden van de stad, waar de woningwaarde ook het hoogst is (Raets, 2005)

12. Spreiding westerse allochtonen in Den Haag, 1-1-2004

7. Samenvatting

- De toestroom naar de vier grote steden Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht bestaat voornamelijk uit personen in de leeftijd van 18 tot en met 29 jaar. Er is dus sprake van een ‘vertwintiging’ van de grote steden. Per saldo gaat het hierbij om zowel allochtone als autochtone twintigers.
- Autochtone 30-plussers en kinderen jonger dan 18 jaar laten per saldo een vertrek zien.
- De grote steden hebben voor niet-westerse allochtonen op alle leeftijden een vestigingsfunctie. Dit betekent dat er sprake is van een ‘verkleuring’ van de grote steden. Deze ‘verkleuring’ wordt nog versterkt doordat per saldo meer autochtonen de stad verlaten dan er zich vestigen.
- Behalve Den Haag lijden de grote steden door verhuistromen per saldo een inkomensverlies.

- Het positieve migratiesaldo van allochtonen compenseert het inkomensverlies door de uitstroom van autochtonen niet, hoewel dit in demografisch opzicht nog wel het geval blijkt te zijn.
- Westerse allochtonen die zich in een van de vier grote steden vestigen, hebben per hoofd aanzienlijk hogere jaarinkomens dan niet-westerse allochtone toestromers.
- Een voortgaande bevolkingswisseling, waarin autochtonen grotendeels worden opgevolgd door niet-westerse allochtonen, legt een druk op de inkomensontwikkeling van de stedelijke bevolking.

Literatuur

Bontje, M. en J. Latten, 2005, Selectieve migratie in grote steden. *Rooilijn: tijdschrift voor wetenschap en beleid in de ruimtelijke ordening* 38(1), blz. 17–22.

Burgers, J. en S. Musterd, 2002, Understanding urban inequality: A model based on existing theories and an empirical illustration. *International Journal of Urban and Regional Research* 26(2), blz. 403–413.

Cortie, C., 2003, The metropolitan population; origin and mobility. In: Musterd, S. en W. Salet (eds.), *Amsterdam Human Capital*, blz. 199–216. Amsterdam University Press, Amsterdam.

Latten, J., M. Bontje en H. Nicolaas, 2004, Bevolkingsdynamiek in de vier grote steden. *Bevolkingstrends* 52(2), blz. 59–68.

Raets, B., 2005, Wonen aan de rand. CBS webmagazine, 12 september 2005, www.cbs.nl.

Sprangers, A., A. Zorlu, J. Hartog en H. Nicolaas, 2004, Immigranten op de arbeidsmarkt. *Sociaal-economische trends*, 2^e kwartaal 2004, blz. 27–37. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Stokmans, D., 2005, Nederland is duur, moeilijk en ongestuurd. *NRC Handelsblad*, 25 september 2005.

Vries, A. de, 2005b, Segregatie en menging: Inkomensdynamiek in buurt en stad. *Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening* 86(4), blz. 66–69.